

Р Е Ц Е Н З И Я

от Проф. д-р Минко Стоев Хаджийски – ВТУ „Св.Св.Кирил и Методий”
на дисертация на **Гергана Василева Тодорова**
на тема „**Психологически аспекти на взаимовръзките в семейството**”,
представен за придобиване на образователна и научна степен „доктор по
психология”, по научна специалност „3.2. Психология”

Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Проблемът за взаимоотношенията в семейството е колкото важен, толкова и недооценяван в психологически аспект. С изключение на няколко смислени оригинални изследвания и текстове, той като че ли е поставян повече в педагогическите дискурси, предимно в контекста на влияние върху децата. Що се касае до психологията на семейните системи, съществуващите зависимости и отдавна установени причини за дисфункционалност, както и психологическата помощ като психологическо консултиране или терапия, те все още са неразработени и като теория и като практика. В този смисъл дисертационният труд на Г. Тодорова „Психологически аспекти на взаимовръзките в семейството” е значим и актуален, като в психологически теоретичен, така и в психотерапевтичен план. Тази актуална значимост се определя естествено и от голямото значение на семейството за индивидите и обществото като цяло. Факти, като например високият процент на разтрогнати бракове, съжителството на семейни начала без брак, както и проблемите на децата, навеждат на мисълта за съществуваща дисфункционалност на семействата, която трябва да се изследва и коригира психологически. Това е вторият план в който следва да се търси значението на предлаганото за защита изследване.

Оценка на научно-приложните резултати и приноси на дисертационния труд

Дисертацията на Гургана Тодорова има следните по-значими приноси резултати и достойнства:

1. На първо място следва да се посочи изборът на тематиката, която не само е недоразработена у нас, но предполага определени специфики, свързани с пресичането на традиционност и модерност на фона на народопсихологически и културни дадености. Освен това работата със семейства е трудна поначало поради системната им сложност. Идеята, че видимите (явни) причини за конфликти се дължат на неправилни и устойчиви модели на общуване дава възможност за разбиране на дълбоките такива, водещи до раздяли.
2. Разгледано е и подобаващо описано семейството в двата му вида, като ядрено и като разширено през призмата на системния подход, който днес, въпреки различните школи е базисен. Показана е зависимостта на семейната система от външните и вътрешни фактори, които нарушават хомеостазата и водят до кризи. Същите са диференцирани като нормативни и ситуативни. Достойнство на работата е, че се представят обобщено, без да се изпада в зависимост от определени школи в семейната терапия.
3. Представени са достатъчно и изчерпателно основните части на семейната система, в т.ч. роли, подсистеми, граници, устойчиви стереотипи, митове, степени на сплотеност и адаптираност. Изведени са факторите, които стабилизират семейните системи. Интересен е фактът, че такъв е изневярата, въпреки, че в масовото съзнание е точно обратното.
4. Направено е сравнение между нормално функциониращите семейства и дисфункционалните. За целите на терапията особено

важно е изтъкването на причините, водещи до проблеми. Такива се сочат главно в нарушената структура (триангулацията), в нивата на близост, емоционалната диференциация, обърнатата йерархия и силните зависимости.

5. В теоретичен план са анализирани когнитивните особености, които водят до дисфункционалност. Последователно авторката тръгва от възприятията, спира се на когнитивните структури и грешките в мисловния процес и завършва с ролята на предубежденията и допусканията. Последните се определят като „ мощни когниции, които управляват взаимоотношенията”.
6. Особено внимание е обърнато на комуникацията в семействата. Същата е подробно разгледана като поведенчески и интеракционен феномен. В този аспект са изведени концептуални виждания на водещи имена в семейната терапия (П. Вацлавик, Гр. Бейтсън, Д. Джаксън) за ролята на комуникацията както за проблемност, така и като терапевтичен фактор. Добро впечатление прави обстоятелството, че авторката онагледява с примери, сложните конструкции и това ги прави по-разбираеми. По този начин се възприема идеята на семейната психотерапия, че дисфункционалността следва да се търси, не в индивида, а в системата, където тъкмо комуникацията определя взаимоотношенията.
7. Специално бих отбелязал акцента върху неадекватните модели на комуникация, представени чрез интересните виждания, на един малко познат автор Готман. Същият експериментално доказва, че тъкмо начинът на комуникиране между брачните партньори може да бъде, както причина за щастлив брак, така и за развод. В контекста на разглежданата зависимост интерес представляват и признаците на неправилна комуникация, които Готман извежда:

остро начало на спора, наличие на (критицизъм, презрение, защита или емоционално оттегляне), емоционален потоп и физиологични реакции.

8. В последния параграф на Втората глава докторантката дава някои установени стратегии на добрата комуникация, които водят до предотвратяване или решаване на конфликти. Това е полезно с оглед на практическата полезност на работата.
9. Емпиричното изследване е насочено към четири основни конструкта: удовлетвореност от връзката, семейна адаптация, емоционална зависимост и комуникативни умения. Същите са описани обосновани откъм тяхната значимост за семейните системи и взаимоотношения. Обектът, предметът целта и задачите са дадени ясно и са отговарящи на намерението. Издигнати са четири хипотези, които касаят допускани зависимости между изследваните конструкти. Те са адекватни на изследователската теза и обективно проверими с трите адаптирани методики.
10. Резултатите са представени описателно и онагледени с таблици и графики (хистограми). Обсъждането е направено по хипотезите отделно, като констатираните корелации и влияния са обяснени във връзка с теоретичните постановки от първите две глави. Изводите отразяват обобщено най-значимите зависимости между изследваните феномени. От всичките бих открил този, че всички си влияят взаимно и следователно промяната в един влияе върху другите и отношенията в семейството. Това е важно, защото в практически план освобождава терапевтичната или консултативната намеса от спазване на строга процесуална последователност.
11. Терапевтичният модел е логичен и необходим резултат и подходящ завършек на изследване от подобен характер. Както сама

го определя авторката, той е поставен на основата на системния и когнитивно-поведенческият подход, но според мен е еkleктичен в по-широк смисъл и естествено акцентиран на комуникацията.. Поради това може да служи за основа на терапевтична намеса в различни ситуации и типове проблеми.

Критични бележки

По същностни страни на основните тези и тяхното доказване в дисертацията нямам критични бележки.

В насоките за бъдещи изследвания по въпроса авторката сама казва, че би било добре да се направят изследвания по двойки. В този смисъл бих добавил, че работата би спечелила, ако се направи сравнително изследване на същите конструкти при удачни и при неудачни (проблемни) семейства.

Предвид достойнствата на работата в теоретичен и изследователски план, както и поради липсата на достатъчно достъпна литература по семейно консултиране и терапия, бих препоръчал същата да бъде адаптирана като учебно помагало.

Заклучение

В заключение намирам, че дисертационният труд на Гергана Василева Тодорова **„Психологически аспекти на взаимовръзките в семейството”** е интересен, оригинален и задълбочен. Поставен е на основата както на добре замислено и изпълнено изследване, така и на интерпретацията на значими литературни източници. Считаю, че отговаря напълно на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор по психология” и препоръчвам на уважаемото жури нейното присъждане.

26.11. 2017 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

/Проф. д-р Минко Хаджийски/